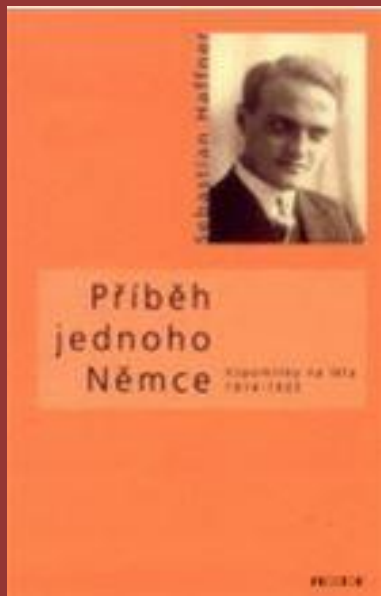

V roce 2018 si připomínáme 80. výročí „Křišťálové noci“, jak byla noc na 10. listopad 1938 nepříhodně pojmenována. A 85 let uplynulo od 10. května 1933, dne, kdy v Berlíně a později i jinde hořely knihy; v Mohuči pak 23. června.

Co politicko-literární kabaret v letech nacistické moci a despotismu i přesto mohl být, popsal Sebastian Haffner ve svých vzpomínkách: „Příběh jednoho Němce“, zveřejněných po jeho smrti:

Hovoří to samozřejmě také trochu proti nám, že na základě prožitku strachu ze smrti a poslednímu vydání napospas jsme nevěděli nic lepšího, než vše kolem ignorovat a nenechat se rušit v zábavě. Věřím, že by mladý pár přes sto lety byl schopen z toho udělat víc – i kdyby to byla jen jedna noc plná lásky, kořeněná nebezpečím a ztraceností. Nepřišli jsme na to, jak z toho udělat něco zvláštního, jeli jsme prostě do kabaretu, protože nám v tom nikdo nebránil: za prvé proto, že bychom to stejně byli udělali, za druhé, abychom museli co možná nejméně myslet na nepříjemné. Může to vypadat chladnokrevně a neohroženě, je to ale zřejmě jen znamení určité citové slabosti a ukazuje, že my, i když také jen v utrpení, jsme nebyli v obraze. Je to – pokud je mi tady povoleno toto zevšeobecnění – vůbec jeden z hrozivých rysů nového německého dění, že chybějí k jeho činům pachatelé,

k jeho utrpení mučedníci, že se to všechno děje pod jakousi poloviční narkózou, s tenkou, ubohou emocionální substancí za objektivně strašlivým: že se páchají vraždy na základě hloupých mladistvých kousků, že sebeponižování a morální smrt se akceptují jako mírný rušivý problém a dokonce fyzická mučednická smrt znamená přibližně tolik jako „měl inu smůlu“

Místo toho jsme byli toho dne za naši lhostejnost bohatě odměněni, protože náhoda nás zavedla právě do katakomb, a to byl druhý pozoruhodný zážitek tohoto večera. Dostali jsme se na jediné veřejné místo v Německu, kde byl kladen určitý druh odporu – odvážně, s humorem a elegancí. Dopoledne jsem zažil, jak se Pruský komorní soud se svou po mnohá staletí přetrvávající tradicí před nacisty neslavně zhroutil. Večer jsem zažil, jak hrstka berlínských kabaretistů bez jakékoliv tradice slavně a bravurně zachránila čest. Komorní soud padl. Katakomby stály.

Muž, který zde nesl svou vlaječku herců až k vítězství – protože každá pevná pozice a postoj znamenaly vzhledem k vražedné přesile určitý druh vítězství – byl Werner Finck, a tento malý kabaretní konferenciér si bezesporu zaslouží místo v dějinách třetí říše – jedno z mála čestných míst, která je tu možné udělit. Nevypadal jako hrdina, a i když se na konci přeci jen téměř hrdinou stal, tak to bylo proti jeho vůli. Žádný revoluční herec, žádný kousavý

ironik, žádný David s prakem. Jeho nejvnitřnější bytostí byla nezáľudnost a laskavost. Jeho humor byl jemný, roztančený a povznášející; jeho hlavním prostředkem dvojsmysl a slovní hříčky, ve kterých byl virtuózem. Objevil něco, co se nazývalo „skrytá pointa“ – a samozřejmě čím déle tím lépe uměl své pointy schovávat. Ale své smýšlení neskrýval. Zůstal záštitou nezáľudnosti a laskavosti v zemi, ve které právě tyto vlastnosti stály na listině vyhlazení. A v této nezáľudnosti a laskavosti se nacházela jako „schovaná pointa“ skutečná neoblomná odvaha. Odvážil se hovořit o skutečnosti nacismu – uprostřed Německa. Ve svých „konferencích“ zmiňoval koncentrační tábory, domovní prohlídky, všeobecně vládnoucí strach, všeobecné lži; jeho ironie v sobě měla něco nepopsatelně tichého, bolestného a zarmouceného; a neobvykle silnou útěchu. Tento 31. březen 1933 byl zřejmě jeho největší večer. Dům byl plný lidí, kteří hleděli na další den jako do otevřené propasti. Finck je rozesmál tak, jak jsem nikdy neslyšel publikum se smát. Byl to patetický smích, smích nově zrozeného vzdoru, který za sebou zanechal umrtvení a zoufalství, nebezpečí pomohlo tento smích posílit – nebyl to zázrak, že už zde dávno nebyly jednotky SA a nezatkly celý dům? Možná bychom se byli toho večera ještě dále smáli i v policejním voze. Pozvedli jsme se neuvěřitelným způsobem nad všudypřítomné nebezpečí a strach.

